

LEPROȘII SAU OAMENII CU „FAȚĂ DE LEU” ÎN CONTEXTE ISTORIC ȘI ETNOCULTURAL (ASPECTE GENERALE)¹

Valentin ARAPU², Gabriel ARAPU³

LEPERS OR PEOPLE WITH „LION FACES” IN HISTORICAL AND ETHNOCULTURAL CONTEXT (GENERAL ASPECTS)

ABSTRACT

Lepers or „lion-faced” people are a category of sick people who were excluded from society through a special religious procession after which they were declared „dead to the world”, being forced to live their humble lives in leprosy or infirmary. In the collective mind, the leper’s face was associated with the „lion’s face” (facies leonina), the given image persisting in popular perceptions through the circulation of multiple stereotypes and prejudices about lepers. The lepers were in a contradictory situation in society, being at the same time stigmatized and tolerated, including by the Church. The symptoms of leprosy have been described since ancient times, the most thorough elucidation of the characteristics of the disease belonging to Galen. In the early medieval and modern eras, medical approaches were dominated by multiple misperceptions about leprosy, including the belief of surgeon Ambroise Paré as a hereditary disease and the solution, agreed by Jean Bodin, to eradicate the disease by preventive castration of people with „lion face”. Folk remedies for leprosy included herbal treatment, accompanied by texts of enchantments and sulfur baths. Information about „lion-faced” people is not only related to the past, but is also a reality today, patients with leprosy, being attested in significant numbers in Southeast Asia.

Keywords: leprosy, *facies leonina*, „lazy death”, symptoms, folk remedies.

Facies leonina

Impactul bolilor asupra oamenilor pe parcursul lor istoric a fost devastator, având și toate caracteristicile unei calamități, generate atât de factorii biologici, cât și de fobiile umane față de tot ceea ce era necunoscut atât pentru muritorii de rând, cât și chiar pentru vrăcii acelor timpuri. Cele mai necruțătoare molime – ciuma, holera, variola, malaria, febra tifoidă –, loveau comunitățile umane în formele lor cele mai agravante de epidemii și pandemii. În șirul celor mai necruțătoare molime este nuan-

¹ Acest articol a fost elaborat în cadrul proiectului „Evoluția tradițiilor și procesele etnice în Republica Moldova: suport teoretic și aplicativ în promovarea valorilor etnoculturale și coeziunii sociale” / 20.80009.1606.02.

² Cercetător științific coordonator, doctor în istorie, Centrul de Etnologie, Secția Etnologie românească, Institutul Patrimoniului Cultural, Ministerul Educației și Cercetării, Chișinău, Republica Moldova; e-mail: valarapu@gmail.com.

³ Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”; e-mail: arapu.gabriel@gmail.com.

țată și boala leprei, provocată de „Mycobacterium leprae”. În cazul leprei sursele narrative nu oferă atât de multe detalii șocante în comparație cu felul cum se manifesta, de exemplu, ciuma. Victimele ciumei în trecutul umanității sunt estimate de ordinul zecilor și chiar al sutelor de milioane de oameni. Această molimă lovea în mod fulgerător; ca regulă, oamenii mureau în a cincea zi de la contaminare, dar la unii bolnavi suferințele puteau dura până la două săptămâni⁴.

Simptomatologia leprei era total diferită, perioada de incubare durând în jur de șapte ani, iar bolnavul putea să trăiască o perioadă destul de îndelungată. De exemplu, Nicolae Tzanakakis (1890-1964), canonizat ulterior cu numele Sfântul Nichifor Leprosul, a fost atins de lepră în adolescență: la împlinirea vârstei de 16 ani simptomele bolii deveniseră vizibile. În pofida suferinței provocate de „boala sfântă”, cum mai este numită lepra în Biserica lui Hristos, Cuviosul Nichifor a trăit încă șase decenii, fiindu-i afectate „mădulele trupului, ochii, mâinile, picioarele”⁵. Lepra nu omora instantaneu, ea era sâcâitoare, provocând suferințelor durere și chinuri de lungă durată. Spre deosebire de alte molime contagioase, lepra îi mutila bolnavului trupul, fiindu-i afectate în mod special fața și membrele. Pe parcursul istoriei lepra a fost numită în mod diferit, fiind etichetată și ca „boală feniciană, moartea leneșă, neputința neagră, boala leului”⁶.

Din timpurile mai vechi, cea mai răspândită era forma leprei care „produce umflături și noduri pe față și la membre”, care ulcerau, desfigurându-l pe bolnav. Ca rezultat, fața bolnavului era deformată, înfățișarea fiindu-i „curioasă” și numită față de leu – „facies leonina”⁷.

Lepra, fiind o boală cronică și infecțioasă, nimicea nasul, golea orbitelor bolnavilor⁸, afecta pielea, sistemul nervos periferic, ducea la căderea părului și a genelor, provoca deformarea membrelor și mutilarea lor. Omul atins de lepră își pierdea trep-

⁴ Autorul bizantin Evagrius Scolasticul descrie simptomele celor bolnavi de ciumă bubonică, boala manifestându-se în mod diferit: unii aveau dureri la cap, ochii înroșiți, fața umflată, durerile trecând în regiunea gâtului, după care omul murea; alții sufereau de diaree; alții bolnavi acuzau o tumoare în zona inghinală, însoțită de o febră avansată, după care mureau în ziua a doua sau a treia fără a se considera bolnavi, păstrându-și forța trupestă; o altă categorie de infectați cădeau în delir, după care decedau; uneori pe corp apăreau buboane negre purulente care cauzau moartea bolnavilor; unele persoane erau infectate de pestă în mod repetat, se vindecau, ca mai apoi să se mai infecteze și să moară de molimă (Евагрий Схоластик, *Церковная история*, Книга 4, глава 29 (https://azbyka.ru/otechnik/Evagrij/Sholastik/serkovnaya_istoriya/); accesat: 17.07.2022).

⁵ Simon Monahul, *Sfântul Nichifor Leprosul, Făcătorul de minuni (1890-1964)*, Ediție îngrijită de Cătălin Grigore, București, Editura Iona, 2020, p. 10.

⁶ К.А. Куксо, *В обход жертвенности (социальные импликациии эпидемического опыта)*, în „Философские исследования”, Том 5 (1/2), 2016, с. 59.

⁷ G. Surdulescu, *Lepra (după dr. W. Schweisheimer)*, în „Natura. Revistă pentru răspândirea științei”, XVII, nr. 8/15 octombrie 1928, p. 27.

⁸ M. Zavergiu-Theodoru, *Lepra în decursul vremurilor (după E. Jeanselme)*, în „Natura. Revistă pentru răspândirea științei”, XIX, nr. 2/15 februarie 1930, p. 11.

tat funcțiile receptorii, inclusiv mirosul, gustul și vederea. Descriind simptomatologia bolii, Galenus⁹ specifica formarea „feței de leu” la bolnavii atinși de lepră¹⁰.

În mentalul colectiv deformarea feței bolnavului de lepră era asociată cu chipul unui animal, de cele mai multe ori fața mutilată a bolnavului fiind asemuită cu chipul unui leu. Totodată, o altă interferență zoomorfă a leprei este asocierea ei cu elefantul – „Lepra elephantiaca” sau „Elephantiasis”. Acest tip de lepră este cauzat de deformarea ligamentelor și inflamarea excesivă a membrilor inferioare, respectiv mutilarea degetelor face ca picioarele leprosului să fie asociate cu picioarele de elefant¹¹.

Boala leprei

În epoca medie timpurie lepra a avut o răspândire mai mare în Europa de Nord, iar în epoca cruciadelor această molimă a avut o morbiditate maximă, boala răspândindu-se într-un „mod înspăimântător”. Lepra cu caracter epidemic s-a extins în Grecia, Italia, Franța, Germania și Ungaria¹².

⁹ Galenus (Claudius Galenus/Galenos/Galen) [129-216 dChr.] a avut o influență enormă asupra medicinei europene, fiind considerat prin lucrările sale de referință „summum” în materie de gândire medicală. A fost medic de origine greacă, chirurg și filozof, aflat în serviciul Imperiului Roman. Galenus este marele continuator al lui Hipocrate din Cos, fiind reprezentantul de frunte al școlii dogmatice care a apărut și dezvoltat dogmele elaborate de divinitatea „părinte al medicinei”. Realizările lui Galenus au stat la baza sistemului medical grec, numit în cinstea sa „Galenismul”. Pe parcursul vieții sale Galenus a elaborat 131 (după alte date 200) de tratate medicale și 125 de lucrări în gramatică, filosofie și retorică, fiind considerat și unul dintre inițiatorii metodei experimentale. Paradoxal este faptul că, nefiind creștin, Galenus a fost autoritatea recunoscută și „maestrul de necontestat” al școlii creștine de medicină pe durata a circa unui mileniu și jumătate. Lucrările sale au influențat o perioadă îndelungată medicina arabă și cea occidentală (F.F. Cartwright, M. Biddis, *Bolile și istoria*, București, Editura ALL, 2008, p. 35; N. Vătămanu, G. Brătescu, *O istoria a medicinei*, București, Editura Albatros, 1975, p. 146-149; Л. Фиалков, *История медицины*, Хайфа, JKDesign, 2010, c. 45; H.C. Matei, *Lumea antică. Mic dicționar biografic*, Chișinău, Universitas, 1993, p. 118-119; D. Brafman, *Medicii au schimbat soarta lumii*, F.e., F.a., p. 31, 98-99, 334 (<https://dinubrafman.files.wordpress.com/2015/02/mediciiauschimbatsoartalumii.pdf>; accesat: 10. 07.2022); V. Arapu, G. Arapu, *Dimensiunile personalității lui Galenus prin prisma eradicării „ciumei antonine”: de la sacrificiul personal spre salvarea comunitară*, în Conferința Științifică Internațională „Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației/Prospects and problems of research and education integration into the European area”, vol. VIII, Partea 2, Coordonator: Sergiu Cornea, Cahul, Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hașdeu” din Cahul, 2021, p. 91-96.

¹⁰ Ф.Ф. Гилемшин, *Болезни и средства их лечения в современной и народной медицине*, în „The Journal of scientific articles «Health and Education Millennium»”, 2016, vol. 18, nr. 5, c. 82.

¹¹ Д.Ф. Решетилло, *Изложение истории, географического распространения, статистики, этиологии, бактериологии, распознавания, лечения, законодательства и общественной профилактики проказы (Продаётся в пользу прокажённых)*, Санкт-Петербург, Издание К.Л. Риккера, 1904, c. 342.

¹² P. Brînzeu (coord.), *Curs liber de cultură medicală generală. Arta diagnosticului și simțul clinic*, Timișoara, Editura „Victor Babeș”, 2020, p. 219.

În societatea medievală leproșii erau discriminați pe criteriu de boală, fiind nevoiți să-și ducă traiul umil în zonele marginale ale centrelor urbane. Biserica a avut o atitudine contradictorie față de leproși, tolerându-i pe de o parte și, totodată, eliminându-i pe bolnavi „din viața familială și societate, prin așa-numita «înmormântare de viu», slujbă religioasă la care era supus leprosul (ca și cum ar fi murit)”¹³. Un tribunal religios, convocat cu acest scop, îl condamna pe leproșul de a fi considerat mort. Leprosul era exclus din comunitatea celor sănătoși printr-o ceremonie religioasă funebă, bolnavul fiind pus în sicriu, după care era oficiată slujba de înmormântare. Întreaga procesiune mergea la cimitir unde sicriul cu corpul leproșului era coborât în groapă. Participanții la procesiune aruncau și bulgări de țărână asupra bolnavului, iar groparii îi acopereau picioarele cu pământ¹⁴. Pe final, clericul rostea următoarele cuvinte: „Tu nu mai ești viu, tu ești mort pentru noi toți”¹⁵. Leprosul era scos din mormânt și forțat să meargă într-un azil al Sfântului Lazăr, adică într-un lazaret sau leprozerie, unde își ducea traiul până la sfârșitul vieții sale. Bolnavul de lepră era privat de dreptul de a merge în vizită acasă sau la rude, fiind nevoit să-și ducă existența în leprozerii, colibe sau bordeie, alimentându-se cu „hrana aruncată de binevoitori”¹⁶. Omul atins de lepră era considerat „necurat”, adică contagios și sursă de răspândire a bolii¹⁷. În leprozerii bolnavul era însoțit de formula „Tu ești mort pentru lume”, verdictul respectiv determinându-le leproșilor linia de conduită pentru restul vieții¹⁸.

Leprosul este un suferind, sortit la chinuri trupești pe durata întregii sale vieți. Fiind exclus din societate, bolnavul de lepră purta pe față pecetea bolii sale fără a avea vreo speranță atât de tămăduire, cât și de moarte grabnică. În acest sens este relevantă percepția leprei în societatea iacuiților care o numeau „moartea leneșă”¹⁹.

Totodată, au existat multiple cazuri de manifestare a toleranței și chiar a empatiei față de leproși, inclusiv din partea păturilor elitiste ale societății. Episcopii din marile orașe ale Occidentului îi susțineau material pe leproși, oferindu-le din veniturile bisericesti azil, hrană și îmbrăcăminte. Cu trecerea timpului comunitățile de leproși au primit dreptul de a-și construi o biserică și de a avea propriul cimitir²⁰.

Printre monarhii europeni care au promovat o politică tolerantă față de leproși se evidențiază evlaviosul rege al Franței, Ludovic al IX-lea (1226-1270). Cronicarul francez Jean de Joinville (1225-1317) a participat la cea de-a șaptea cruciadă, în timpul căreia a devenit persoană apropiată și vasal al regelui Ludovic al IX-lea, de la care primea și subsidii bănești anuale („fief de burse”). Joinville a refuzat să-l înso-

¹³ N. Vătămanu, G. Brătescu, *op. cit.*, p. 183.

¹⁴ V. Babeș, *Leprea și Pelagra*, în „Șapte conferințe publice făcute la Institutul de Bacteriologie. Extrase din Gazeta Săteanului”, București, Tipografia „Gazetei Săteanului”, 1900, p. 133.

¹⁵ *Этика инфекционной патологии*, Под общей редакцией О.И. Кубарь, СПб., ФБУН НИИЭМ имени Пастера, 2014. с. 17.

¹⁶ N. Vătămanu, G. Brătescu, *op. cit.*, p. 183.

¹⁷ *Этика инфекционной патологии*, с. 16.

¹⁸ G. Surdulescu, *op. cit.*, p. 26.

¹⁹ Д.Ф. Решетилло, *op. cit.*, p. V.

²⁰ M. Zavergiu-Theodoru, *op. cit.*, p. 13-14.

țească pe rege în următoarea cruciadă care pentru suveran s-a dovedit a fi fatală²¹. În lucrarea sa cu caracter memorialistic „Viața Sfântului Ludovic” Joinville accentuează că suveranul era înzestrat „cu cele mai rare virtuți morale și cu o pietate profundă”, ducea o existență simplă, îi primea pe cei săraci la masa sa, fiind preocupat și de îngrijirea leproșilor²². Grijă regelui față de leproși nu i-a afectat sănătatea, dar o altă maladie, cea de ciumă, i-a fost fatală. În 1270, pornindu-se în cea de-a opta cruciadă, Ludovic al IX-lea, ajuns în Tunisia, s-a îmbolnăvit, fiind răpus de ciumă²³.

Pe durata a multor secole și chiar milenii, prejudecățile oamenilor față de leproși erau alimentate de o percepție medicală eronată, precum că lepra ar fi o boală ereditară. În acest context chirurgul francez Ambroise Paré (1510-1590) recomanda oamenilor să nu bea din paharele leproșilor deoarece în saliva lor se află microbul, responsabil de transmiterea bolii. El considera că lepra este o boală ereditară, „deoarece un lepros dă naștere la un lepros”. A. Paré a descris simptomatologia leprei care este caracterizată de: „înfățișarea leonină, hipertrofia lobului de la ureche, conjunctivită, tubercule pe limbă, răgușeala vocii, pielea zbârcită și crestată ca o piele după care s-au smuls penele, consumarea mușchilor între index și degetul cel mic, junghiuri dureroase, puțină sensibilitate la nivelul extremităților”. Medicul accentuează în mod deosebit atenuarea sensibilității la leproși, oferind exemplul înțepării cu „un ac lung la tendonul mare al călcâiului” bolnavilor care „nu simt nimic”²⁴.

Simptomatologia și contagiozitatea. În anul 1837, medicul Ștefan V. Episcopescu menționa că lepra, fiind o „boală grea și rea a pielii, (...) îngroașă pielea și o întunecă ca a bivolului, cu uimă, cu ghinduri, cu bube cojoase, bolnavii suferind de o „nesuferită mâncărime și usturime a trupului”. Leproșii, „acești ticăloși pătimiși”, aveau și „symptomele nesețiōsei poftē de împreunare”²⁵.

²¹ Principala lucrare a cronicarului francez este scrisă sub forma unor memorii, fiind intitulată „Viața Sfântului Ludovic (al IX-lea)”. În anul 1274, Jean de Joinville a scris prima parte în care a cuprins evenimentele celei de-a șaptea cruciade, iar spre finele secolului al XIII-lea, după canonizarea lui Ludovic al IX-lea, la rugămintea reginei a înșirat pe hârtie memoriile sale despre rege și le-a anexat primei părți dedicate cruciadei. A fost preocupat de aspectul moralizator, accentua înțelepciunea cuvintelor și învățăturilor suveranului. Opera, lipsită de spirit critic, a fost finalizată către anul 1305 și adusă în dar viitorului rege Ludovic al X-lea. În general, autorul a descris instituția cavalerescă din secolul al XIII-lea, idealizând la maximum personalitatea lui Ludovic al IX-lea.

²² S. Bernstein, P. Milza, *Istoria Europei*, Vol. 2, *De la Imperiul Roman la Europa (secolele V-XIV)*, Ediția a II-a, Iași, Institutul European, 1998, p. 188.

²³ *Ibidem*, p. 189.

²⁴ Ambroise Paré, *Traicté de la Peste, de la petite verolle & rougeolle: avec une brefue description de la lepre*, Paris, Par Gabriel Buon, au clos Bruneau, 1580, p. 238-274 (<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k53959v/f3.item>; accesat: 15.07.2022); M. Zavergiu-Theodoru, *op. cit.*, p. 12-13.

²⁵ A. Fētu, *Descrierea și întrebuințarea apei comune și a apelor minerali din România: Moldavia și Muntenia*, Ediția a II-a, Iassy, Tipografia Grădinei Botanice, 1874, p. 546; M. Zavergiu-Theodoru, *Leprea în trecut în Țara Românească*, în „Natura. Revistă pentru răspândirea științei”, Anul al XIX-lea, Nr. 4, 15 aprilie 1930, p. 19-20.

În anul 1870, Gergard Armauer Hansen a descoperit bacilul leprei²⁶. Este semnificativ faptul că și până la descoperirea lui Hansen au fost persoane care „au acceptat să fie inoculați cu diferite produse leproase”, oferind prin sacrificiul lor un exemplu pentru cercetările științifice²⁷. De exemplu, în anul 1844 Daniel Cornelius Danielssen, medicul șef al primei leprozerii din Norvegia, împreună cu câțiva angajați, s-au inoculat „cu fragmente de piele de la leproși în scopul de a se studia modul de contagiune și clinica acestei boli”²⁸. Ceva mai târziu aceeași metodă de injectare a bacililor leprei a fost experimentată pe sine de către „Giuseppe Profeta, profesor pentru bolile de piele la Palermo și Genova, împreună cu doi colaboratori”²⁹.

În 1871 Anastasie Fătu (Anastasiu Fētu) a descris simptomatologia leprei, ale cărei prime semne apăreau în formă de pete în regiunea coatelor, a genunchilor, extinzându-se pe piept, spate, coapse și șolduri. Boala apărea sub formă de „mici ridicături” de culoare roșietică, de pete care se extind într-o formă circulară care se acoperă cu solzișori care cad și se reproduc pe parcursul mai multor ani. Cu trecerea timpului suprafața pielii devine zbârcită. În cazul vindecării „solzii încetează a se mai reproduce”, pielea devenind de culoare cenușie sau galbenă, iar pe final această culoare dispare. Lepra nu infectează organele interne ale bolnavului. Totodată, în cazul extinderii, boala afectează degetele, deformând unghiile care devin „groase, aspre, opace și îndoite la extremitatea liberă”³⁰. A. Fătu constata că „lepra se vindecă foarte greu”, mai ales când boala este transmisă prin ereditate și când bolnavii se află la treapta vârstei în etate. Tratamentul leprei cuprinde elemente de tratare în *prurigine* (mâncărimea pielii) și în caz de pelagră³¹. În cazul tratamentului pruriginos se aplicau lipitori pe locurile atinse de boală, se făceau spălări cu apă rece, partea bolnavă era unsă cu alifie îndulcitoare, pentru bolnavii bătrâni sau slăbiți erau indicate băile alcaline (*de săponu*) „ori de pucioasă”³². Din tratamentul pelagrei, în cazul leprei poate fi indicată evitarea la expunerea cu razele solare, primirea băilor generale și locale, frecarea corpului cu unsori și untură de pește etc.³³.

Cercetările în domeniul leprei au fost continuate de Victor Babeș, care a identificat unele asemănări dintre bacilul leprei și cel al tuberculozei, iar deosebirea esențială constând în componența lor cantitativă, net superioară în cazul leprei, în organismul omului³⁴. Perioada de incubație în cazul leprei constituie 3-7 ani³⁵. Lepra începe cu febră după care apar erupțiuni pe pielea feței și pe mâini. În cazul leprei tuberculoase apar noduli de culoare roșietică în regiunea sprâncenelor, pielea frunții

²⁶ V. Babeș, *Lepra și Pelagra*, p. 136; Idem, *Die lepra*, Wien, Alfred Hölder, 1901, p. 19, 61.

²⁷ P. Brînzeu (coord.), *op. cit.*, p. 230-231.

²⁸ *Ibidem*, p. 231.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ A. Fētu, *Manualu de medicina practica popularia*, Iași, Tipografia D. Gheorghiu, 1871, p. 410-411.

³¹ *Ibidem*, p. 411.

³² *Ibidem*, p. 410.

³³ *Ibidem*, p. 558.

³⁴ V. Babeș, *Lepra și Pelagra*, p. 137.

³⁵ М.В. Супотницкий, Н.С. Супотницкая, *Очерки истории чумы*, Книга I, *Чума до-бактериологического периода*, Москва, „Вузовская книга”, 2006, с. 106.

devine îngroșată, zbârcită, fața capătă „un aspect înspăimântător, fioros, aducând aminte de fața leului”³⁶. Se inflamează ganglionii limfatici, apar leziuni la ochi și la gură sub forma unor ulceratii. Boala durează ani de zile, fiind agravată de tumori leproase. În cazul leprei anestezice nu sunt atât de pronunțate semnele externe de desfigurare a feței, dar „o parte mare a suprafeței corpului devine nesimțitoare, o putem înțepa sau arde, fără ca bolnavul s-o simtă”³⁷. Bolnavii sunt cuprinși de friguri interne, iar cu timpul unele extremități, în special degetele, se înnegresc, se usucă și cad fără a le provoca durere bolnavilor. După estimările lui V. Babeș, leproșii mor după 10-30 de ani de boală³⁸.

Problema originii leprei și a altor boli infecțioase în părțile noastre i-a preocupat în mod deosebit pe medici de-a lungul timpului. În această privință, V. Babeș menționa că lepra putea fi adusă din afara țării, mai ales pe timp de războaie. Cel mai relevant exemplul în acest sens fiind Războiul de Independență al României (1877-1878), în timpul căruia militarii ruși „au introdus multe cazuri de lepră în țară”³⁹. Aducerea leprei din afara țării este invocată și de M. Zavergiu-Theodoru care era de părerea că boala era adusă din Rusia (cazacia de pe Don contactând boala din Crimeea) și din Turcia, unde boala era endemică, mai ales pe timp de războaie⁴⁰.

Filantropul englez William Tuke (1732-1822) a fost preocupat mai mult de drepturile bolnavilor alienați mintal. Totodată, în anul 1879, în Pirinei a vizitat o comunitate neobișnuită, fiind vorba de „Cagoți (*Cagols*) descendenți după unii din Vizigoți – după alții din leproși”. W. Tuke i-a examinat pe membrii acestei comunități, negăsind semne vizibile de lepră. Semnificativ este faptul că acești *Cagoți* „erau un fel de paria ai societății, și n-aveau voie să intre în biserică decât printr-o porțiță anumită; aveau un altar aparte”. Totuși, W. Tuke afirma că *Cagols*-ii „formau o castă specială oprimată astăzi desconsiderată, poate urmași ai leproșilor, poate neam de țigani”⁴¹.

În anul 1890 englezul William Booth (1829-1912) a fondat „Armata mântuirii”, organizația respectivă desfășurând acțiuni de combatere a bolilor sociale, oferind asistență medicală „celor 150.000 de leproși din Indiile olandeze”⁴². Fiind și o organizație confesională, „Armata mântuirii” în anul 1934 avea în custodia sa în mai multe țări circa 366 de spitale, leprozerii și alte instituții de asistență medicală⁴³.

În anul 1928 lepra nu reprezenta o raritate în țările europene, astfel în Rusia erau atestate peste 500 de cazuri, 4.000 în Turcia, 700 în Creta, 500 în Franța, 800 în

³⁶ V. Babeș, *Lepra și Pelagra*, p. 134; Idem, *Cercetări bacteriologice și patologice*, Fasciculus I, București, Tipografia Curții Regale, 1889, p. 18.

³⁷ V. Babeș, *Lepra și Pelagra*, 1900, p. 124-135.

³⁸ *Ibidem*, p. 135-136.

³⁹ Idem, *În ce măsură a contribuit știința română la combaterea boalelor infecțioase în războiu*, București, Librăriile Socec, 1916, p. 8.

⁴⁰ M. Zavergiu-Theodoru, *Lepra în trecut în Țara Românească*, p. 19-20.

⁴¹ D. Paulian, *Varia (fragmente de istoria medicinei)*, București, Tipografia „Cultura”, 1941, p. 158.

⁴² G. Banu, *Tratat de medicină socială*, Vol. III, *Asistența socială*, București, Casa Școalelor, 1944, p. 320-321.

⁴³ *Ibidem*, p. 321-322.

Portugalia, 80 în Sicilia. În România în jurul anului 1900 erau în jur de 300 de leproși, fiind atestați mai cu seamă în județele Argeș, Muscel, Vlașca, Ilfov și Tulcea⁴⁴. În 1912 la leprozeria din Tichilești (județul Tulcea) erau întreținuți 345 de bolnavi de lepră, cei mai mulți provenind din Oltenia⁴⁵. Cu referire la cazurile frecvente de lepră în Turcia și Rusia, V. Babeș nuanța ineficiența activității poliției sanitare și faptul că medicii otomani, inclusiv Demetrius Zambaco Pașa (1832-1913) din Constantinopol, refuzau să recunoască contagiozitatea leprei, făcând asta din cauza ignoranței sau a unor prejudecăți⁴⁶. La mijlocul secolului trecut G. Banu constata că lepra continua să persiste în „general în acele țări unde organizarea sanitară și ameliorarea factorilor de mediu sunt în deficiență”⁴⁷.

George Bujorean, raportându-se la anul 1936, constata că deja lepra nu se mai întâlnește în România, iar în trecut era o boală grea, leproșii fiind adunați în leprozerii pentru a nu-i molipsi pe alții. La fel în trecut, „când nu erau măsuri medicale” corespunzătoare, erau foarte mulți bolnavi de lepră⁴⁸.

În lumea contemporană lepra totuși nu face parte din bolile eradicate total, constituind o problemă majoră de ordin medical și social în acele zone unde este răspândită. Astfel, la „începutul anului 2003 numărul de pacienți cu lepră în lume era de aproximativ 530.000, raportat la 106 țări”. Printre țările cu cea mai mare rată de epidemie sunt India, Brazilia, Mozambic, Nepal și Madagascar⁴⁹. În anul 2019 erau înregistrate 177.175 de cazuri de lepră în lume. În același an au fost înregistrate 202.185 de cazuri noi de lepră. Cele mai multe au fost înregistrate în Asia de sud-est: 109.956 de cazuri, și, respectiv 143.787 de cazuri noi. Cele mai puține cazuri, 18 și respectiv 42 de cazuri noi au fost înregistrate în Europa⁵⁰. Două treimi din cazurile de lepră au fost înregistrate în India.

Tratamentul leprei. În textele biblice sunt descrise mai multe cazuri de tratare a leprei prin minuni. Astfel, prin remediul apei care simbolizează viața sub toate formele, a fost vindecat un bolnav de lepră: prorocul Elisei l-a trimis pe leprosul Naaman să se scalde „de șapte ori” în apele râului Iordan, după care bolnavul ieșise din apă vindecat, cu pielea netedă. Vindecarea minunată se datorează credinței lui Naaman în Dumnezeu, „care vorbea prin gura lui Elisei”⁵¹. Acest episod biblic a fost invocat și de Ion Creangă care-l menționa pe Isaia Teodorescu, ajuns profesor la Socola, și care în scop didactic le spunea elevilor următoarele: „Elisei a curățit de

⁴⁴ V. Babeș, *Lepra și Pelagra*, p. 143.

⁴⁵ G. Surdulescu, *op. cit.*, p. 26.

⁴⁶ V. Babeș, *Lepra și Pelagra*, p. 133-134, 140.

⁴⁷ G. Banu, *Tratat de medicină socială*, Vol. I, *Medicina socială ca știință*, Eugenia, Demografia, București, Casa Școalelor, 1944, p. 380.

⁴⁸ G. Bujorean, *Boli, Leacuri și Plante de leac cunoscute de Țărâtimea Română*, Cluj, Asociațiunea Astra, 1936, p. 155.

⁴⁹ *Raport mondial privind dizabilitatea (World Report on Disability)*, București, OMS, 2012, p. 33.

⁵⁰ P. Aubry, B.-A. Gaüzère, *Lèpre ou maladie de Hansen. Actualités 2020. Mise à jour le 06/09/2020*, Centre René Labusquière, Institut de Médecine Tropicale, Université de Bordeaux, 2020, p. 1 (<http://medecinotropicale.free.fr/cours/lepre.pdf>; accesat: 27.03.2022).

⁵¹ Cartea a Patra a Regilor, 5, 10-14.

lepră pe Neeman Sirianul, trimițându-l să se scalde în râul Iordanului. Iară eu vă trimit la Căcaina⁵², ca să vă curățați de lepra ignoranței și a trândăviei!⁵³”.

În Persia antică, Zarathustra (Zoroastru, cca. 630-cca. 553), în cartea sa „Avesta”, recomanda un șir de măsuri igienice și sanitare în încercările de a eradica bolile molipsitoare, inclusiv lepra. În acest context leproșii urmau a fi separați de oamenii sănătoși, iar cimitirele să fie amplasate în afara orașelor⁵⁴.

Într-o tradiție legendară din Birmania era descrisă izgonirea regelui Rama din orașul Benares (Varanasi) din cauza că se îmbolnăvisese de lepră. Hoinărind prin junglă, regele a gustat din fructele copacului numit *kalow* după care s-a vindecat de lepră. Ulterior acest copac a fost identificat cu specia de arbori numită *Taraktogenes kurtzii*, din care este obținut un ulei special care reprezintă un remediu eficient în tratarea leprei⁵⁵.

Celebru medic grec Areteus din Capadocia, care a trăit în primul secol al erei noastre, recomanda pentru tratarea bolilor de piele, în special pentru lepră, băile sulfuroase⁵⁶. Curățarea de boală în apele cu puteri terapeutice curative era cunoscută și în Dacia antică, în special din perioada dominației romane, fiind folosite în acest sens băile de la Geoagiu (*Germisara*), Călan (gr. *Hydata*; lat. *Aquae*), Băile Herculanene. Ulterior, în credințele populare românești au persistat convingerile în forța tămăduitoare a izvoarelor termale, numite ape vindecătoare, „cu duhurile apelor, sfântul apelor, femeile mreje, știma apelor, zânele apelor”⁵⁷. Nu este exclus nici faptul că izvoarele vindecătoare erau folosite în tratamentul bolilor pielii, inclusiv a leprei.

În epoca medievală în țările occidentale atitudinea față de proprietățile curative ale apei a fost diferită de cea a anticilor. De fapt, rolul igienic și sanitar al băilor, în special al celor publice, a fost contestat la diferite etape cronologice, persistând convingerea că aceste localuri „înlesnesc propagarea sifilisului, leprei și a ciumei”⁵⁸. Respectiv, pe parcursul secolelor XVI-XVII mulți occidentali s-au ferit de vizitarea băilor publice.

În epoca Renașterii practicile de tratament al leprei rămâneau a fi dominate de multiple prejudecăți în domeniu. De exemplu, juristul și economistul Jean Bodin (1530-1596)⁵⁹, deși nu era medic, propaga ideea castrării preventive „contra varicelei

⁵² Căcaina – râușor în Iași, afluent al Bahluiului.

⁵³ I. Creangă, *Popa Duhu*, în Ion Creangă, „Amintiri din copilărie. Povești. Povestiri”, București, Editura Humanitas, 2014, p. 297.

⁵⁴ D. Paulian, *Varia (fragmente de istoria medicinei)*, București, Tipografia „Cultura”, 1941, p. 28.

⁵⁵ Л. Фиалков, *op. cit.*, p. 171.

⁵⁶ I. Felix, *Istoria igienei. Scriere postumă*, Extras din „Analele Academiei Române. Memoriile secțiunii științifice, Seria II, Tom XXVII”, București, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl”, 1905, p. 79.

⁵⁷ I. H. Crișan, *Medicina în Dacia (de la începuturi până la cucerirea romană)*, Ediție îngrijită de Dorin Alicu și Eva Crișan, București, Editura Dacica, 2007, p. 195-202.

⁵⁸ I. Felix, *op. cit.*, p. 128.

⁵⁹ Jean Bodin – ilustru reprezentant al Renașterii franceze, a fost preocupat în special de problemele teoretice ale istoriei. Jurist de specialitate, practica avocatura în Parlamentul din Paris, dar s-a remarcat în calitatea de teoretician în domeniul politic. În timpul războaielor religioase

și leprei”. În mod paradoxal, Facultatea de medicină din Paris a susținut „ideea acestei operații preventive”, practica respectivă fiind aplicată „până spre sfârșitul secolului al XVIII-lea!”⁶⁰.

În cadrul civilizațiilor precolumbiene, amerindienii din Peru întrebuițau împotriva leprei limfa unei plante numită „sabenta”. Folosirea limfei acestei plante era motivată prin proprietățile sale „antiseptice și antiputride”, locurile cu pricină fiind uscate și netezite⁶¹.

În unele descânțete românești este folosită ca leac iarba neagră. Semnificativ este faptul că aceeași iarbă neagră, însoțită de formule ale medicinei magice, era folosită de amerindieni în tratarea leprei: „În negură ai încolțit, tu *iarbă neagră*, corb, deci să vopsești aici, întunecato, tot ce e pată vânăță sau lepră. Tu fă ca să treacă bubele, și cele cenușii și cele pestrițe, ia la tine culoarea lor, și fă să piară cea alburie. Căci negru e culcușul tău, negru pământul care-l calci, și neagră ești, tu, buruiiană; alungă dar ce este pestriț. Tot ce pe piele este lepră, îi iese din oase și din trup; semnul alburii al otrăvirii eu l-am gonit prin descânțete”⁶². În medicina populară era tratată și *leprica* care de fapt era *jupuiala* sau *pelagra*⁶³.

Franz-Josef Sulzer, în lucrarea sa „Istoria Daciei Transalpine”, oferă informații despre „boalele și medicamentele care se întrebuițau la noi în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea”⁶⁴. Pompei Gh. Samarian invocă faptul că Sulzer consemnează unele remedii naturale în tratarea bolilor, astfel „un clistir cu foi de tutun fierte este, pentru ei, minunat în contra colicilor, și cu „das Ausgesottene” al acestei plante se folosesc la uciderea păduchilor și la alungarea leprei. Împotriva acestora și a râiei,

s-a atașat grupării politice care se pronunța pentru manifestarea toleranței confesionale față de hughenoți. În anul 1576 a fost membru al Statelor Generale, reprezentând interesele stării a treia. Manipulând iscusit contradicțiile dintre nobilime și starea a treia, Jean Bodin a reușit să influențeze procedura de vot, deputații respingând acordarea subsidiilor pentru guvern cu scopul continuării războiului cu hughenoții. Poziția fermă a lui Bodin și propagarea principiilor de toleranță au contribuit la înrăutățirea relațiilor cu regele Henric al III-lea. Cea mai cunoscută lucrare a sa este „Despre republică (Les six livres de la République)” (1576). Lucrarea a fost tradusă aproape în toate limbile de circulație europeană. În esența sa, este o scriere despre stat, dar nu numai despre republică. Bodin își expune teoria puterii de stat, reieșind în special din anumite norme de ordin juridic. În calitatea sa de jurist și deputat al Parlamentului din Paris, autorul exprima într-o măsură anumită și ideologia birocrăției parlamentare (M.C. Бобкова, *Исторический метод Бодена как способ теоретического осмысления прошлого*, în „Диалог со временем. Альманах интеллектуальной истории”, Вып. 1, Москва, 1999, с. 184-201; Idem, *Жан Боден о предмете истории*, în „Диалог со временем. Альманах интеллектуальной истории”, Вып. 2, Москва, 2000, с. 192-209).

⁶⁰ Ovidiu Drimba, *Istoria culturii și civilizației*, vol. X, București, Editura Saeculum I.O.; Editura Vestala, 1998, p. 304.

⁶¹ D. Paulian, *op. cit.*, p. 66.

⁶² Arthur Gorovei, *Descânțetele românilor. Studiu de folklor*, București, Imprimeria Națională, 1931, p. 148.

⁶³ G. Bujorean, *op. cit.*, p. 155.

⁶⁴ P. Gh. Samarian, *Medicina și Farmacia în Trecutul Românesc (1382-1775)*, vol. I, Călărași-Ialomița, Tipografia „Moderna”, 1935, p. 206.

le este cunoscută și rădăcina de „Grindwurz” (*labathum*), „fiartă în apă”⁶⁵. Totuși, în textul original Sulzer vorbește despre unele remedii naturale de combatere a râiei – cu „spălătură din foi de tutun”, „rădăcina de stevie (*Lapathium*) fiartă în apă și amestecată cu excremente de găină și folosită ca platură” –, neamintind lepra propriu-zisă⁶⁶. Astfel, P.Gh. Samarian a asociat râia cu lepra, ambele fiind afecțiuni dermatologice, dar destul de diferite după modul de manifestare și tratament.

În epoca modernă existau practici de tratare a leprei în „isvórele de ape chlorurate sodice sulfuróse, sau ape cu pucioasă cu sare de bucate”; în acest sens doctorul Șt. Episcopescu recomanda acest remediu în caz de „leprose cu durere și cu junghiu de ósse și de închieturi cu urdinari, și cu bube de totu feliulu”⁶⁷.

Concluzii. Leproșii sau oamenii cu „față de leu” reprezintă o categorie de bolnavi care erau excluși din societate printr-o procesiune religioasă specială, în urma căreia erau declarați „morți pentru lume”, fiind nevoiți să-și ducă existența umilă în leprozerii sau lazarete. În mentalul colectiv chipul leprosului era asociat cu „fața de leu”, imaginea dată persistând în percepțiile populare prin circulația a multiple stereotipuri și prejudecăți despre leproși. Leproșii se aflau într-o situație contradictorie în societate, fiind concomitent stigmatizați și tolerați, inclusiv de Biserică. Simptomatologia leprei a fost descrisă din cele mai vechi timpuri, cea mai temeinică elucidare a caracteristicilor bolii aparținându-i lui Galenus. În epocile medievală și modernă timpurie în abordările medicale au predominat multiple percepții eronate despre lepră, inclusiv convingerea chirurgului Ambroise Paré precum că ar fi o maladie ereditară și soluția, agreată de Jean Bodin, de eradicare a bolii era prin castrarea preventivă a oamenilor cu „față de leu”. Remediile populare în cazul leprei cuprindeau tratamentul cu plante, însoțit de textele descântecelor și băile sulfuroase. Informațiile despre oamenii cu „față de leu” nu țin doar de domeniul trecutului, dar sunt și o realitate a zilelor noastre, bolnavi atinși de lepră fiind atestați într-un număr semnificativ în Asia de sud-est.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 207.

⁶⁶ Fr.-J. Sulzer, *Istoria Daciei Transalpine. Spicuri și rezumate. Prefață*, în „Călători străini despre Țările Române”, vol. X. Partea 1, București, Editura Academiei Române, 2000, p. 379.

⁶⁷ A. Fetu, *Descrierea și întrebuințarea apei comune și a apelor minerali din România: Moldavia și Muntenia*, p. 544-545.